

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 2

Tilleggsspørsmålnr.

Emne: Transport av høg
 Oppskr. av: Pene Södal, 52 år
 og fra Hemne, pensjonist.
 (adresse): Ryklestevann


Fylke: Jiv-Trøndelag
 Herad: Hemne
 Bygdelag: Vassbygta
 Gard:
 G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Stort sett har alle brukt mykje same fraktemåten, da alle brukte hest er småvorne; men på dei minste - som er utan hest - har bearing og draging vore mykje vanleg. Til kring 1900 var „marka-slett“ svært vanleg. Ja, somme slo vel meir der enn heim. Høyløem står enno tett i tett ennetter fjellslåttene. Men så tok det til å gå tilbake, og kring av di arb. hjelpa vart for dyrt, og kring 1930 var det svært få som „før åt mart:n“. Det tok seg litt opp att no under siste krigen, men vil truleg no falla heilt bort. Har ikkje noko om det storliken på bruket å gjera. Beste engas og elen som ligg „vinnelass“ til blis lenge nytta. Rettelig spemalt kunde det nok ikkje sjeldan at husemner o.a. som var hestløse, tro heim føret på „drägerheite“: Ein dro sålis på eit „nysslett“ omk. 2 mil utan. Men det vanlege var at dei leigde køyros, eller lærte hest - mot arbeid for læmt.
2. Dei fleste bar og drag, bar „Kjemmo“ - (ei 20-30 kilos høg leyrde som ein slo ihop med „Kjemmarivånn“ og tok på aksel). Var det lang veg, og bratt, la ein flere små „Kjemmo“ på ein „slo“ (ein lang tynn „Kägl“ av bjørk eller liden) og dro det med til búa eller stakkstanga. Dei som hadde hest, køyde og, når landet var til det, på „trømei-sleia“, ein einfelt slede, var noko mindre enn vanleg utan sking og remmar på midten, og gjern med svært høge „stakke bannvohau“, så lasset hefte skulle hanga med.

Tømme kinnu og bera i taug, da helst dobbelt taug slik at
 ein hadde eitt taug over kvar aksla. Floelassa kinnu omsoe
 mykje i storlike frå små tappar til reine huskelas. Det kom an
 leide på lenket og makta. Ein la små høykjennur eller ein-
 armar, 2-2,5m langt, men berre lågt, la gjennom mindre kinstar oppå
 og balt med eit taug ^{eller tross} langsett. Balt så taug i rotendur
 på sloen til å dra etter. Var det svært bratt, måtte
 ein halta att i attre endur. Køy bora vart og laga av
 små nette kjennur. Ein la taugst dubblett  og la kjenn-
 mene oppå der og mörde så åt og gjorde fast. Ver ein to,
 hjelpte den eine til å lyfta bora opp på akslene, med å
 letta under attanfrå. Var ein åleine, rulla ein først
 bora oppå ein skin, i tve e. l. så ein kinn seg under. Kinnu
 ta taugendane over eine aksla, men det bestevan å
 få eitt taug over kvar aksla, ned i treda arman i minnet
 laga

Arbeidet var delt på høvelgaste midten etter
 alder og kyn. Borna var med, ofte frå 8-9 års alder. (Det
 er gjinne slik den dag i dag på dei fleste stader). Innsidde
 eller midt til høypakting har ikkje bora brukte. Kjennu
 kuller ikkje nok døme på at løypetung har vore nytta.
 Ein og armar "småpakkan", (som eig berre ein liten jortlopp) -
 kan no og da nytta trillebare, helst da slik som
 nokre lange armar og stor platt utan karrod.
 Kan nok og i markå bli nytta ei teropie
 av to litt lange sking med tri-fire tvortne
 over. Nokre armar er ikkje kjint het.

3 "Markahöje" har berre vore heimfakta
 på vinterfjort. (Med unntak av dei utmet sjien
 som kan no kinn fjort frå halmar o. l. med
 same det er tørt).

4 Vanleg høyvogn er langvogn, "rolhvågn".
 46 Tlede har truleg vore brukt langt attende
 men aldri no midt, armar enn ved serhove, t. d.

å køyra fram gras på eit ülent ställe der det er
 vondt å koma til med vogn. Trehjülvagn er praktisk
 kala ikkje komin i bruk her omme. Kollvagn har själ-
 vakne armar, omk. 7 aln lang. Vognsleder er omk. 2,3 m lang
 og 1,55 m brei. Slik doring er aldri kalla sled. Hjül-
 slede ikkje kjend her. Kollvagn er brukt til all
 slag køyring. For omk. 30 år sia var det vanleg at
 ein først leste höylasset på slöstäng, ei omk. 4 aln
 lang stang av fjörlig som ein stikkely kornstäv.
 Denne la ein på marka og la 3-4 lauvkviser
 tuvt vut. Og så la ein höijhemmen oppi,
 først ei på midten og så ei på kvar ende, ein
 7-8-9 i alt, så lasset kunne koma på ei 150-200 y.
 Til å jöjst lasset bruka ein höijtägg ~~eller~~
~~eller~~ (självakne). I fremre enden var tägg banden
 fest med "nesley" i enden, eller ei lykky, til å
 smelta inn på slöstonga. Andre langbandet
 som og hadde lykky i eine enden, smelte ein inn
 på bakens enden på slöstonga. Stongde så den
 frie enden over höylonga, tok den så rünt bakem
 og la seg i og "jöt" it. Og feste så enden på
 hämmä på tonga. Ein måtte da ansa vel på at
 ein "it" lett kjerrega för nä: at ein ikkje slepte
 eller notte. Det var ingje reglar för kvare ein
 stülde löyra, men ein måtte ansa seg så ein ikkje
 "kjöt" opp marka og öydela skta. Men så tok
 folk litt om rum til å så seg "höijgrimm", og no
 er det brukt av alle. Skapet på denne er den van-
 lege, samanset av 4 grindar, to noke lenger på sidene
 og to tuvgrinder, med stang eller trevenner mellom
 leinene og derit eit eller to "strälband" på tuvt-
 oppstilt 1 m. höij
 grundane. Eit grindlass er vanleg notte større enn
 stolassa. Det skil edles mykje. Brukes ikkje "jötley"
 på dette. Vart siste stolasset notte mindre

4
 vart det kalla "lassogyo", og det lydde godt - at
 ein snart skulle få høya att. Når ein skulle høyra inn
 slalassa, måtte ein helst vera to. Når ein hadde "jök",
 gikk ein på sia, tok tak i kvistene under og velt
 det opp på sia. Høyde så vagna høvdy og godt
 inn til, og medan den eine velt opp vagna og stødde
 ho godt inn til lasset, gikk den andre på andre
 sida og tok godt tak i tanga. Han som helst vagna
 tok så med ei hand tak i king attre enden av
 slastanga, og i same tak tok dei så lasset oppå
 vagna. Jant kunde det at nestingen av glid av stong-
 enden under dette arbeidet, og så fekk ein eit felt bal.²⁾
 Bøndene har gjerne vore strenge med at det skulle
 vera vel raka i alle høve, også når ein tok "opp-
 tak": püssa opp attre lasset. Under arbeidet brukar
 Kvinnfolk og ungkar "breiarv" (med stuttare kindar
 lengre stapp, omk. 2m., og speiare), men karane brukar
 "kjæmmarv" - med lengre kindar, stuttare stapp og fjære.
 No er det omk. hilt stapp med "å berre på høy". Ein
 brukar no helst berre høyoppel til å lesa på med.

"Hoggda" til heretang var gjerne både vintre
 og mit einfeldt ein til reis, som ein gygde
 store lass med



Reijtkogd



Bukkau

Høystakken skulle helst vera stor nok til eitt
 vintelass - eller to, men jamnst vart det berre
 eitt. Eit vintelass var jamleg velna til to
 sommarlass. Ein nytta berre ein best for
 sommarsleden til høykøying.

2) Ein mann kunne og velte på lasset eilium, men
 det var nok vrangt. Ein måtte da få vagna så godt inn
 til lasset at ho stod av seg själ - og så vera snar
 til å springa attom og velte innpå. Men varhusten
 uralig, var dette ofte ein trasi job.

5

5. "Höpslätt" har det vore mindre av, men
 blitt ukjent et det ikkje. Føret vart da
 delt etter lassetalet. Heimkøyinga av marka-
 høyet kunne gå for seg heile vinteren, og måtte
 reitar seg etter net og fjøre og andre suksende.
 Det beste var å få det antagjort fjøre jult,
 med det var like snø. På skareføret som
 vaur kunne det og vera fint. Storre grein
 på samkøying var det ikkje, men var det
 dårleg fjøre, passa dei jammast på å halda
 lag dei som køyde frå same traktene, og
 dei køyde da gjenn først og brøytt
 seg kvar sitt stykke. Den som måtte
 luga køying, tinga gjenn fleire til same tid.
 Det vart inga serly brøyling gjort.

6. Da negane jammast var heller lange,
 var høykøyinga eit hardt arbeid
 både for hestar og karar. Ein måtte
 bli seg god i forevegen, sjå over køyre-
 doming og grei og trygg. Berre tryggane
 var det eit heilt arbeid med. Dei
 var for det første fletta i raps av ~~vi~~ "via".
 Det ein måtte ha med seg i hant med
 diar til å bälä med om ein vart sinttrött.
 Fr seinare tid har folk byrja ^{nykta} tretryggar.

Var vegen lang, måtte ein vera i vegen
 i 4-5 tida. Somme kunne ha stimmitt,
 men dei fleste tradd berre "stootröij" og
 frans ofte mykje. Det hende dei jaga
 hesten i træv og sprang etter sleden.

Men var føret djupt og brøytesamt,
 vart det gjenn varmt nok. Flinke køy-
 arar kunne somtid greia to hestar, men
 det var ikkje vanleg. Det måtte da vera

stær hestar. Det hunde dii måtte setja
 på byggane mest heime, og brúka dii hille
 vegen, fram og alleude. F djúpsfennene kúmu
 hurken broyta gjinnom og riva av seg ein bygge,
 så köyrstaurin måtte ligga lunge og rota og
 sprava for á fimma hær att. Og så var det á
 hærta vátta og fimma fram nye viar og
 bota og binda på att - til fingran var
 både blá og valne. Komu fram til túa
 eller stakku, var det á spuma frá og
 moka bort snó og brakka ihop, så ein
 fekk rom til á lesa. Fírst dróu gnosu ein
 gjernu í seg notu bráðstius, som ofte
 var frosne. Ein sette så sledu på plass
 og ristte opp stjakene. Miðt for atts endu
 sette ein gjernu upp í stung, til med. Já la
 ein gjernu 2-3 staurar tvørt over sledu, så
 lunge som lasset skúllu vera tvíft til,
 og oppá desse la ein hájvía, ein på kvar
 híd. Det var reige stungur av lauvot, så
 lunge som lasset, 1-2 tommar í tverrmál.
 Undur brúkte á leggja ein hájtopp på kvar side
 framme og bak til á leggja viaru på. Svedde
 så reipa (to stykke) under sledu, oppá háj-
 toppane, under viaru. Og så byrja lesinga. Og
 det var ein heller vand kúnt á fá lasset tvíft
 på sledu og hóvuly tvíft. Vart det skívt, fekk
 ein og 2-3 viar på kvar híd byr ein miðt oppá, til á halta ihop lasset.
 ein þrakk med det all vegen. Ein måtte så gylða
 så smátt og fint, dra átt eitt reip í gangu og
 skípa flinu under til det sat goft. Mátte ansa så ein
 ikki dróf det over frá síu. Já þúsá ein opp hájvet
 King lasset og la det í to toppar, framme og bak på lasset.
 Til á halda fast desse brúkk ein "hájteggá", to via eller
 langur feste í tvíft í fremur og aftur endu på sledu og
 med andru endu feste í eit tvíft. Desse tok ein sér upp
 og innu over "toppar" og gylde átt med "reipsmatne". Det
 kúmu blísu kveld og miðt for ein var heime att.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
 adr. NORSK FOLKEMUSEUM
 BYGDØY

